

neeswijzen. De Afro-Surinaamse spirituele verklaring voor de ziekte was het negeren van het voedseltaboe, de treef. De duiding van dit uit West Afrika afkomstige gebruik is afgeleid van het Joodse woord *Tereifa* voor voedsel dat niet koosjer is. In de twintigste eeuw nam de belangstelling van Europeanen voor de Afro-Surinaamse verklaringen en geneeswijzen toe, maar ze zouden nooit op gelijk niveau worden gesteld aan de Westerse geneeswijzen. Snelders schrijft over medisch pluralisme met een duidelijke hiërarchie.

Uiteindelijk leren we meer over hoe Europeanen tegen Afro-Surinaamse geneeswijzen aankeken dan andersom. Ook de betekenis van het isolement en de stigmatisering voor de zieken blijkt moeilijk te duiden. Aan de Brits-Indische en Javaanse patiënten worden samen nauwelijks drie pagina's besteed met het argument dat zij een minderheid uitmaakten op de etablissementen. Ook over de ziekte onder Marrons en Inheemsen geeft Snelders sporadisch informatie. Zeker over lepra in de twintigste eeuw moet toch meer informatie beschikbaar zijn. Misschien had Snelders zich iets meer van de overheidsarchieven moeten losmaken en gebruik kunnen maken van de in Suriname aanwezige kennis over lepra. Maar desalniettemin geeft de studie van Snelders een interessante en waardevolle kijk op de ziekte lepra als een sociaaleconomisch fenomeen in een context van kolonialisme en racisme.

Ellen Klinkers

Ad Knotter (ed.), *Limburg kolenland. Studies over de geschiedenis van de Limburgse kolenmijnbouw*. (Zwolle: WBooks, 2015). 416 p. ISBN 9789462580749.

DOI: 10.18352/tseg.1006

Het in het kader van het Jaar van de Mijnen (2015) en onder redactie van Ad Knotter gepubliceerde *Limburg kolenland* bevat acht bijdragen die eerder verschenen in de jaarboeken van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (SHCL). 71 Kleurenfoto's uit de collectie van de voormalige Staatsmijnen complementeren de artikelen in het fraai uitgegeven, ruim 400 pagina's tellende boek.

Ben Gales' bijdrage is gewijd aan de sociaal-liberale Egon van der Elst (1826-1897), directeur van de oudste en lange tijd enige Nederlandse kolenmijn, de Domaniale Mijn in Kerkrade en tot zijn overlijden hoofd van het Staatstoezicht op de Mijnen. De kolenwinning in Kerkrade trok in zijn tijd in de rest van Nederland weinig belangstelling, en werd vooral als een curiositeit beschouwd. Ondergrondse arbeid was al in de negentiende eeuw niet geliefd; wie mijnwerker werd, deed dat bij gebrek aan een alternatief. Collega's van Van der Elst in het Luikse mijnbekken,

waren van mening dat kinderen van mijnwerkers niet hoefden te leren rekenen en schrijven omdat zij dan geen mijnwerker zouden willen worden.

Aan de geschiedenis van de particuliere mijnen is, buiten die van de Oranje Nassamijnen, weinig aandacht besteed. Paul Arnold maakt een bescheiden begin met het opvullen van die lacune met zijn artikel over de vooral met Belgisch (koloniaal) kapitaal opgerichte Soci  t   des Charbonnages R  unis Laura & Ver  eniging SA (1899).

Het streven van de Duitse bezetters de Nederlandse steenkolenwinning in te schakelen in de ‘totale oorlog’ is het onderwerp van de boeiende bijdrage van Frank van Buren. Opmerkelijk is dat de Duitse instanties zowel bevreesd waren voor onrust onder de Nederlandse bevolking als gevolg van kolen schaarste als voor het vastlopen van de Duitse oorlogsmachinerie. Het grote belang van de Nederlandse steenkolenproductie blijkt uit de toestemming die de mijndirecties begin 1944 kregen om onderduikers te werk te stellen waarbij de bezetters zelfs garandeerden ze met rust te laten. Het verklaart waarom in de mijnstreek zoveel Joden konden onderduiken en Heerlen door de Duitsers als een ‘onderduikersnest’ werd beschouwd.

Serge Langeweg en Leen Roels schrijven over de tewerkstelling van buitenlandse mijnwerkers in de Nederlands-Limburgse en het Luikse kolenbekken. De auteurs halen de eerder verkondigde stelling van stal dat Limburgse arbeiders niet vertrouwd waren met de steenkolenmijnbouw en dat daarom een beroep moest worden gedaan op buitenlandse krachten. Terwijl de Limburgse dorpen leeg liepen omdat in de nieuwe mijnen tot vijf keer zoveel verdiend kon worden als in de landbouw en ook veel meer dan in andere bedrijfstakken. Het was dus lastig om voldoende ervaren krachten te vinden. De migranten vormden in de opbouw-fase dan ook geen ‘reserveleger’, waarmee tijdelijke discrepanties tussen vraag en aanbod konden worden opgevangen zoals de auteurs opmerken, maar zij waren onmisbare krachten voor de mijnbouw in zijn opbouw-fase.

Interessant is de bijdrage van Willibrord Rutten over de pendel van mijnwerkers vanuit de Limburgse mijnstreek naar de Luikse mijnen na de Tweede Wereldoorlog. Terwijl mijnwerkers in Duitsland en België in de naoorlogse periode profiteerden van hun sterke positie op de arbeidsmarkt, was dat in Limburg niet het geval, omdat de gematigde loonpolitiek prioriteit had. Het waren vooral in de mijnstreek woonachtige niet-Limburgse mijnwerkers die zich onttrokken aan de sociale controle van kerk, vakbond en mijn en hun heil in het buitenland zochten.

Ad Knotter schrijft een lezenswaardig stuk over de enige, zeer kortstondige en slechts gedeeltelijke staking die na de Tweede Wereldoorlog in de Nederlandse mijnen plaats vond; de ‘langzaam-aan-actie’ van 1 en 2 april 1957. De vrees dat de geleide loonpolitiek ertoe zou leiden dat steeds meer Limburgse arbeiders de mijnen zouden verlaten, en de machtige positie van de Rooms Katholieke zuil

daardoor gevaar liep, verklaart waarom de leiding van de NRKMB zich aarzelend achter de actie schaarde. De stelling dat de actie ertoe leidde dat de NRKMB en haar voorzitter Frans Dohmen zoveel gezag en vertrouwen wonnen dat de sluiting van de mijnen zonder stakingen of andere vormen van protest verliep, is aanvechtbaar. De NRKMB schakelde zichzelf als gezaghebbende partij in het proces van mijnsluiting uit door al bij voorbaat aan te dringen op sluiting van de mijnen. De vrees dat het katholieke karakter van de streek verloren zou gaan als veel niet-katholieke mijnwerkers moesten worden aangetrokken om de mijnen open te houden, speelde daarin een rol.

Tanja Cranssen beschrijft de lotgevallen van de eerste, circa 3000, Marokkaanse gastarbeiders in Nederland die in de jaren zestig en begin jaren zeventig werden aangetrokken om een geleidelijke afbouw van de kolenwinning mogelijk te maken. Jonge Nederlandse mijnwerkers zochten hun heil elders waardoor het gevaar dreigde dat aan het kolenfront te weinig arbeiders werkzaam waren om oudere mijnwerkers tot hun pensionering of omscholing in dienst te houden.

Sophie Bouwens analyseert ten slotte de sociaal-culturele gevolgen van de mijnarbeid en de invloed van het verdwijnen van de mijnindustrie, in het voormalige mijnwerkersdorp Lauradorp. Lauradorp vormt een interessante casus aangezien het particuliere lokale mijnbedrijf er veel meer dan andere particuliere mijnen investeerde in het scheppen van nieuwe werkgelegenheid en zelfs het verenigingsleven bleef financieren. Het vertrekoverschot in Lauradorp was daardoor geringer dan in andere mijndorpen en het werkloosheidscijfers was er veel lager. De mijnsluitingen waren voor Lauradorp als gevolg daarvan minder rampzalig dan op grond van de theorieën over de effecten van de-industrialisatie verwacht mocht worden.

De door beeldredacteur Paul Arnold geselecteerde 71 unieke kleurenfoto's uit de fotocollectie van de voormalige Staasmijnen, tonen beelden van de bovengrondse werken van de Staasmijnen en van de arbeid en het vervoer ondergronds. Op geen enkele foto zijn mijnwerkers aan het werk of machines in bedrijf. Het zijn alle geposeerde opnames waarop niemand en niets beweegt en waarbij de – in de praktijk halfduistere – arbeidsplaatsen in de ondergrondse pijler kunstmatig zijn verlicht door de fotolampen van de fotograaf. De foto's, alle afkomstig van fotografen in dienst van het Staatsmijnbedrijf, werden niet gemaakt om de duisternis waarin werd gewerkt, of de harde realiteit van de claustrofobie en het gevaarlijke ondergrondse werk te documenteren. De mijnen leken er geen belang bij te hebben om de realiteit van het ondergrondse werk te laten vereeuwigen. Verschillende Engelse en Duitse fotocollecties geven een realistischer beeld van de ondergronds mijnarbeid.

Loek Kreukels